

SUDAN PARADOKSU: KRİZLERDEN ÇIKIŞ MÜMKÜN MÜ?

KAAN DEVECİOĞLU

Araştırmacı ORSAM

“

Bugün Sudan'da yaşananların, Nisan 2019 darbesinden bu yana süregelen geçiş sürecindeki başarısızlıkların halk tabanında oluşturduğu kırımlardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu kırımların merkezinde ise Ömer el-Beşir'e karşı gerçekleştirilen protestolarda da olduğu gibi ekonomik sorunlar vardır. Bu süreçte ekonomide çözülemeyen sorunların yanı sıra Kasım 2020'de imzalanan ve temel olarak ülke içindeki paramiliter güçleri Sudan Ordusu çatısı altında birleştirmeyi öngören Juba Barış Anlaşması siviller arasındaki ittifakı olumsuz etkilemiş; bu da mevcut siyasi krizi derinleştirmiştir.

”

Uluslararası medya ve akademide yoğunlukla darbeler ve iç savaşlar geçmişiyle gündeme gelen Sudan, Nil Nehri'ni mavi ve beyaz olmak

üzere iki kola ayıran nadide coğrafyası, genç nüfusu, zengin tarım alanları, hidrokarbon madenleri ve minerallerinin yanı sıra, Kızıldeniz'e kıyısıyla bölgesel ve küresel aktörler için jeopolitik ve ekonomik bir öneme sahiptir. Ayrıca Sudan

bu coğrafyada iç sorunlarıyla beraber bölgesel krizlerden de etkilenmektedir. Örneğin, Etiyopya'daki Tigray krizinden dolayı Sudan'a mülteci akını yaşanmakta, Etiyopya ile el-Faşaga krizi yeniden tırmanmakta, Mısır ve Etiyopya arasın-

daki Nil anlaşmazlığında İsrail ve ABD'nin dâhil olduğu jeopolitik kıskacın ağına takılmakta ve 2011'de ayrılan Güney Sudan'da yaşanan iç savaşın ise kuzeye olan olumsuz yansımaları hâlâ sürmektedir. Sudan, 25 Ekim sabahına ajansların askerî hareketlilik haberleriyle uyandı. Sudan Başbakanı Abdullah Hamduk ev hapsine alınırken pek çok bakan ve siyasi parti liderleri tutuklandı. Sivil kanadın temsilcileri bu yaşananları "darbe" olarak nitelerken, askerî kanat "devrimi tamamlamak için bir düzenleme" olduğunu ifade etti. Takip eden süreçte basına açıklama yapan Sudan Egemenlik

Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan, siyasi gruplar arasında artan bölünmelere atıfta bulunarak yönetimi devralmanın bir iç savaşı

önlemek için gerekli olduğunu belirtti. Ancak Burhan yeni Egemenlik Konseyini kurmasının ardından artan dış baskının da etkisiyle Hamduk ve diğer siyasilerle anlaşmış; Hamduk'u yeni teknokrat hükûmeti kurması için yeniden başbakan olarak görevlendirse de 25 Ekim'den bu yana protestolarını sürdüren sivil muhalefet bu anlaşmayı tanımamıştır. Bu minvalde, darbenin Egemenlik Konseyinin liderliğini bir sivile teslim etmesine bir aydan kısa bir süre kala gerçekleşmesinden dolayı zamanlaması olayları çok daha karmaşık bir zemine oturtmaktadır. Diğer taraftan sivil muhalefetin protesto gösterilerine devam edeceklerini açıklaması, Hamduk'un "ülkedeki kanı durdurma" argümanına karşı tatmin olmadıklarını işaret etmektedir.

Bugün Sudan'da yaşananların, Nisan 2019 darbesinden bu yana süregelen geçiş sürecindeki başarısızlıkların halk tabanında oluşturduğu kırılmalardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu kırılmaların merkezinde ise Ömer el-Beşir'e karşı gerçekleştirilen protestolarda da olduğu gibi ekonomik sorunlar vardır. Bu süreçte ekonomide çö-

zulemeyen sorunların yanı sıra Kasım 2020'de imzalanan ve temel olarak ülke içindeki paramiliter güçleri Sudan Ordusu çatısı altında birleştirmeyi öngören Juba Barış Anlaşması siviller arasındaki ittifakı olumsuz etkilemiş; bu da mevcut siyasi krizi derinleştirmiştir.

SUDAN'DA YAŞANANLARIN ARKA PLANI

Ömer el-Beşir'in Sudan devlet başkanlığından Nisan 2019'da ordu darbesiyle görevden alınmasını takip eden süreçte, Abdulfettah el-Burhan ve Muhammed Hamdan Dagalo gibi askerî liderler başta olmak üzere Geçici Askerî Konsey kurulmuştur. 19 Aralık 2018'de başlayan protestoların koordinasyonunu üstlendiği bilinen ve ülkedeki orta sınıfa ifade eden Sudan Meslek Odaları ise diğer gruplarla birleşerek çatı örgüt olan Özgürlük ve Değişim Güçleri Birliğini (ÖDGB) kurmuş ve bu örgüt Sudan'daki sivillerin tek temsilcisi olarak ifade edilmiştir. Temmuz 2019'da Geçici Askerî Konsey ve ÖDGB arasında mutabakata varılmış; 17 Ağustos'ta parafe edilen anlaşma ile de 39 ay sonunda seçimlerin düzenleneceği geçiş yönetimi (Egemenlik Konseyi) kurulmuştur. Egemenlik Konseyinin 6 sivil ve 5 asker üyesi olmuş; bu kapsamda Konseyin Başkanı el-Burhan, yardımcısı Dagalo ve sivillerin temsilcisi olarak atanan Başbakan Abdullah Hamduk ülkenin ileri gelen üç ismi olmuştur.

Egemenlik Konseyinin kurulduğu 17 Ağustos'tan günümüze Sudan'da ekonomi, dış politika ve toplumsal temelli hızlı bir reform süreci başlatılmıştır. Ancak bu süreçte ekonomik iyileşmeden daha

çok, bir kötüye gidiş yaşanmış ve bunun sonucunda da protesto hareketleri devam etmiştir. Geçiş yönetimi yaşanan ekonomik sıkıntılardan "eski rejimin kalıntıları" diye tabir ettiği toplumsal elitleri sorumlu tutsa da dövizde ve enflasyonda yaşanan ani artışlar, buğday ve yakıt kıtlığı gibi sorunlar halkın günlük yaşamlarını kayda değer oranda etkilemiştir. Ekonomik sınırlılıkları aşmak amacıyla Sudan geçiş yönetimi bir taraftan ülke içindeki kabileler arası gerilimlerin ve uzun yıllardır süren Darfur sorununun çözümüne, diğer taraftan da dış politika konularına yoğunlaşarak uluslararası toplumla barış içinde kalkınmayı arzulayan yeni bir Sudan modelini hayata geçireceği mesajını vermiştir. Geçiş yönetimi, Sudan'ın 1993 yılından beri içinde bulunduğu ABD'nin terörizmi destekleyen ülkeler listesinden çıkarılması için de diplomatik hamleler yapmış; Sudan kamuoyunda çok fazla eleştirilse de İsrail'le normalleşme adımları noktasında inisiyatif almıştır.

ASKERLER VE SİVİLLER ARASINDAKİ GERGİNLİĞİN NEDENLERİ

Sudan'da yaşanan siyasi krizin arka planında iki temel sorun olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi ekonomik krizken ikincisi sivil-asker ilişkilerindeki güven sorunudur. Nitekim Ömer el-Beşir'den devralınan yönetim sürecinde ne ekonomik ne de siyasi istikrar sağlanabilmiş; ekonomi merkezli yaşanan sorunlardan dolayı protestolar ortaya çıkmıştır. Bu minvalde Sudan'da para birimi (Cüneyh/Pound) dolar karşısında

değer kaybetmiş ve sık sık ekmek ve yakıt kıtlığından dolayı kuyruklar oluşmuştur. Ayrıca geçiş hükümeti, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) denetiminde sert ve hızlı reformlar uygulayarak dış finansman çekerek borçları hafifletmeye çalışsa da enflasyon yüzde 400'ün üzerinde rekor seviyelere ulaşmıştır. Sudan'da Ağustos 2019'da imzalanan Anayasa Bildirgesi ile sivil çoğunluklu Egemenlik Konseyi kurulmuş fakat 2020 Kasım'da imzalanan Juba Barış Anlaşması'yla 2022'nin son aylarında planlanan seçimler 2024'e ertelenerek siviller arasında da ayrılıkçı düşünceler ortaya çıkmıştır. Geçiş yönetiminin sivil kanadı ordunun rolünün büyük oranda sembolik olmasını beklerken, ordu elitleri sık sık dış politika ve barış müzakereleri konusunda inisiyatif almış; bu durum da sivilleri son derece rahatsız etmiştir. Diğer taraftan Sudan'da ordu da sivil tarafları kötü yönetim ve gücü tekellemekle suçlamıştır. Bu süreçte muhalefet grupları ve siyasi partilerden oluşan bir koalisyonun, silahlı kuvvetlerin yanında yer alarak sivil kabineyi dağıtmaya çalıştığı da görülmüştür. Geçtiğimiz eylül ayında yaşanan bir darbe girişimi engellense de ekim ayı boyunca Darfur ve Port Sudan eyaletleri başta olmak üzere pek çok bölgeden başkent Hartum'a gelen büyük kabile ve tarikatlar askere destek mitingleri düzenlemiştir. Nitekim bu halk desteği de askerin sivillere karşı elini güçlendiren temel unsurlardan biri olmuştur.

Sudan'daki gerginliklerin temel nedenlerinden bir diğeri de Sudan Ordusunun ve müttefiklerinin 2003'ten bu yana Darfur'daki ça-

tışmada savaş suçları işledikleri yönündeki iddialar üzerine adalet arayışıyla ilgilidir. Uluslararası Ceza Mahkemesi el-Beşir ve diğer Sudanlı şüphelileri yargılamaya çalışırken, sivil kabine şüphelileri iade etmeyi kabul etmiş; ancak Egemenlik Konseyi bunu engellemiştir. Bir diğer nokta da 3 Haziran 2019'da askerî güçlere itham edilen bir olayda (Ramazan Katliamı olarak da bilinir) demokrasi yanlısı göstericilerin öldürülmesine ilişkin soruşturmadır. Bu soruşturmanın sonuçlarının yayımlanmasındaki gecikme, aktivistleri ve sivil grupları öfkeli kılmaktadır. Ayrıca siviller, Juba Barış Anlaşması uyarınca ülkedeki paramiliter grupların Sudan Silahlı Kuvvetleri çatısı altında birleştirilmesi maddesi kapsamına Hızlı Destek Kuvvetleri'nin (HDK) de dâhil edilmesini belirtirken, askerî liderler ordunun gözetimi ve yeniden yapılandırılması için sivilleri lobi yapmakla suçlayarak karşı çıkmaktadır. Nitekim HDK Komutanı Dagalo da HDK'nin parlamento ile kurulduğunu ve şu an ülkede böyle bir yapı olmamasından dolayı ulusal ordu altında yapılandırılmayacağını belirtmektedir.

YABANCI AKTÖRLERİN TUTUMU VE ÖNGÖRÜLER

Bu arka plandan hareketle Sudan'da yaşananlara karşı yabancı aktörlerin rolü de kayda değer anlamda önemlidir. Bu minvalde Burhan ve yardımcısı Dagalo'nun darbe girişimi öncesi yabancı aktörlerle kurdukları temas çizgileri onların yaşananlar üzerindeki etkisi noktasında önemli ipuçları vermektedir. Burhan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır'a ziyaret

gerçekleştirirken Dagalo İsrail ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler üzerine ise ABD'nin Afrika Boynuzu özel elçisi Jeffry Feltman ile birlikte ABD'li diplomatlar görüşme gerçekleştirmiş; girişimden önce ise Feltman Sudan'da darbe girişiminin yaşanmaması gerektiği noktasında uyarıda bulunmuştur. Ayrıca Feltman ile birlikte ABD'li heyetin 25 Ekim gece 03.05'te başlayan askerî hareketliliğe kadar Sudanlı yetkililerle toplantı hâlinde olduğu iddia edilmektedir. Nitekim ABD, darbe girişiminden iki gün sonra askerlere karşı tonunu düşürmüştür.

“

Rusya'nın silah transferlerinin ve özel paralı asker grubu Wagner ile varlık göstermesinin yanı sıra Sudan'da askerî üs açmaya hazırlanması, Çin'in ise burada ABD'nin yıllarca oluşturduğu boşluktan faydalanarak önemli ekonomik ve ticari kazanımlar elde etmesi, Sudan'ın geleceğine dair önemli denge unsurlarına işaret etmektedir.

”

El-Burhan'ı bu girişim noktasında güçlendiren temel motivasyonun içeride belli bir kesimin desteği olduğu söylenebileceken, bilhassa Mısır ve İsrail'le kurduğu temaların da etkili olduğu belirtilebilir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) askerî yönetime darbe girişiminden dolayı yaptırım uygulanması kararının Çin ve Rusya'nın vetosuyla çıkmaması da askerlerin onlar tarafından destek gördüğüne işaret etmektedir. Nitekim Rusya'nın silah

transferlerinin ve özel paralı asker grubu Wagner ile varlık göstermesinin yanı sıra Sudan'da askerî üs açmaya hazırlanması, Çin'in ise burada ABD'nin yıllarca oluşturduğu boşluktan faydalanarak önemli ekonomik ve ticari kazanımlar elde etmesi, Sudan'ın geleceğine dair önemli denge unsurlarına işaret etmektedir. Diğer taraftan Fransa ve İngiltere Sudan'da yaşanan olayları sert bir dille eleştirirken, İngiltere'nin Beşir sonrası süreçte atadığı ikinci elçisi, 30 Ekim'de siviller tarafından gerçekleştirilen protestolar sürecinde eylemcileri cesaretlendirici açıklamasının ardından “istenmeyen adam” ilan edilmiştir. Sonuç olarak, bugün el-Burhan'ın başlıca destekçileri Kasım 2020'de Juba Barış Anlaşması'nı imzalayan başta Sudan Kurtuluş Ordusu/ Minni Minnawi olmak üzere diğer Darfurlu isyancı gruplar, karşı olanlar ise sivil kanatta başta Ümmet Partisi olmak üzere diğer partiler ve Sivil toplum kuruluşlarıdır (STK). Dolayısıyla el-Burhan'ın 1969'daki Cafer el-Numeyri veya 1989'daki el-Beşir darbesinin aksine onu destekleyen büyük bir ideolojik hareketin yokluğu Sudan'ın geleceğinde etkili bir figür olmasını zayıflatmaktadır. Diğer taraftan küresel ve bölgesel denk-lemin de el-Burhan'ın girişimini onun özelinde değil, yeni bir sivil yönetimin ihdas edilerek demok-ratik seçimlerin gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle Sudan'da yaşanan krizlerin siyasi ve toplumsal tarafının askerlerin sahnedeki ana aktör olarak çekilmesiyle 1-3 yıl gibi kısa vadede, fakat derinleşen ekonomik krizin 5-10 yıl gibi orta vadede aşılabileceği söylenebilir. ■